Archive of SID.ir

فصلنامه علمی جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی
دوره ۳، شماره ۲، شماره پیاپی (۱۰)، تابستان ۱۴۰۱، ص ۲۶۹ ـ ۲۴۵

مقاله پژوهشی

بررسی و تحلیل جامعه شناختی عدالت اقتصادی بعد از انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: سیستم تأمین اجتماعی)

حمیدرضا نایب خسروشاهی[۱]، محمدرضا ناهیدی امیرخیز[۲]، محمدعلی متفکر آزاد[۳]، سیدعلی پایتختی اسکوئی[۴]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۴

چکیده:

عدالت و تبیین ابعاد و مؤلفه‌های آن، یکی از مفاهیم مهم و چالش برانگیز در همه کشورها به شمار می‌رود. اهمیت این موضوع در اقتصاد اسلامی به دلیل نگاه سختگیرانه‌تر اسلام به عدالت، بیشتر از سایر مکاتب نمایان می‌شود. نظام تأمین اجتماعی به عنوان یکی از ابزارهای بازتوزیع درآمد، نقش مهمی در تحقق عدالت دارد و لیکن علیرغم پیوست کشور ایران به مقاوله‌نامه‌های بین‌المللی و وجود اسناد و قوانین بالادستی متعدد، مطابق سیاست‌های کلی نظام تأمین اجتماعی ابلاغی در اردیبهشت ماه ۱۴۰۱ از جانب مقام معظم رهبری، تدوین الگوی تأمین اجتماعی مطلوب با تأکید بر استقرار نظام چندلایه تأمین اجتماعی، ضروری است. مطالعه حاضر در تلاش است تا برای دسترسی به مطمئن‌ترین توافق گروهی با نمونه‌گیری و جمع‌آوری نظرات خبرگان در دو دسته حوزه مدیریتی و کارشناس آشنا با مباحث ارزیابی و رتبه‌بندی با استفاده از طریق پرسشنامه، به - کارگیری روش دلفی و استفاده از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و روش تحلیل شبکه (ANP) به ارائه مناسب‌ترین مدل تأمین‌اجتماعی در کشور بپردازد. بر اساس مذاکرات انجام گرفته با خبرگان و توابع ترجیحی به دست آمده در این مطالعه، این نتیجه حاصل شده است که در طراحی مدل تأمین اجتماعی، عدالت اقتصادی از منظر اسلام دارای اولویت اول بوده و بااهمیت‌ترین شاخص در بین شاخص‌های تعریف شده می‌باشد. با توجه به نتایج به دست آمده در این مطالعه پیشنهاد می‌شود که اندیشمندان حوزه بیمه و تأمین اجتماعی، به تبیین و پیاده‌سازی الگوی تکافل مبتنی بر عدالت اقتصادی اسلام در بخش بیمه بپردازند.

واژگان اصلی: اقتصاد اسلامی، تأمین اجتماعی، تکافل، تکنیک دلفی، عدالت اقتصادی.

۱. دانشجوی دکتری گروه اقتصاد، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
۲. استادیار گروه اقتصاد، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)
nahidi@iaut.ac.ir
۳. استاد گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران
۴. دانشیار گروه اقتصاد، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مقدمه

در طول تاریخ موضوع عدالت، یکی از دغدغه‌های بشریت بوده و علیرغم تفاوت و تمایزهای موجود در جوامع و تمدن‌های مختلف، عدالت در حوزه اقتصادی و کاهش فقر و نابرابری به عنوان یک آرمان در روابط و نهادهای اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. در واقع تحقق عدالت اقتصادی، یکی از مهمترین اهداف سیاستگزاران در کشورهای مختلف بوده و فعالیت‌های دولت‌ها در کنار رشد اقتصادی و تصحیح ساز و کارهای اقتصادی، در راستای کاهش نابرابری بوده است. در این میان، با برآمدن اسلام که بر ایمان دینی و پیروی از خدا استوار بود، تلاش میان افراد جامعه برای فرونشاندن خصومت‌های قومی و قبیله‌ای و رستگاری انسان افزایش یافت. (سلیمانی و همکاران، ۱٤۰۰: ۱۵۳) یکی از راه‌های رسیدن به این رستگاری و صلح برقراری عدالت بوده است. اقتصاد اسلامی نگاه موشکافانه‌تر و سخت‌گیرانه‌تری نسبت به سایر مکاتب به عدالت دارد و می‌توان گفت یکی از اساسی‌ترین وجوه تمایز اقتصاد اسلامی با اقتصاد متعارف همین نکته است. بر اساس آموزه‌های اسلامی، عدالت یکی از بالاترین فضائل و تکالیف اجتماعی می‌باشد (سیدنورانی، ۱۳۹۱) و در قرآن کریم آیات متعددی از جمله آیه ۱۳۵ سوره نساء، آیه ۳٤ سوره توبه و آیه ۱۰ سوره اعراف در خصوص عدالت آمده است.

در کشور ما نیز پایبندی به عدالت، یکی از آرمان‌های اساسی انقلاب اسلامی بوده است که عدم رعایت آن در برخی دوران‌ها باعث ایجاد آسیب‌هایی در جامعه شده و انتقادات فراوانی را به دنبال داشته است. این آسیب‌ها و انتقادات بستر گفتمان عدالت‌محور را فراهم نموده است. (کتابی، ۱٤۰۰: ٤۳) در واقع نظام جمهوری اسلامی، نظامی عدالت‌طلب است که تأکید ویژه‌ای بر حقوق برابر تمام انسان‌ها دارد و بستری برای افزایش مشارکت مردم در تمامی سازمان‌ها و عرصه‌های سیاسی در راستای بهبود عدالت فراهم نموده است. (خوب‌پور و مکرمی‌پور، ۱٤۰۰: ٤۷) یکی از راه‌های بهبود توزیع درآمد و کاهش نابرابری، تأمین اجتماعی است. با پیشرفت جوامع و پایه‌ریزی نظام تأمین اجتماعی، حمایت‌ها، خدمات و بیمه‌های اجتماعی در اشکال مختلف ایجاد و گسترش یافته و به روش‌های مختلف، بازتوزیع درآمدها در راستای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر جوامع و نیز کاهش فاصله طبقاتی انجام گرفته است. با این حال و با وجود این که تبیین مفهوم عدالت یکی از دغدغه‌های اساسی سیاستگزاران و اقتصاددانان بوده است، عدالت به مفهوم عام و عدالت اقتصادی به مفهوم خاص در جهان و به ویژه کشورهای کمتر توسعه یافته و در حال توسعه در عمل تبلور نیافته است. مطابق آیات قرآنی نیز تأمین اجتماعی به عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی و محوری در اقتصاد شناخته می‌شود به عنوان مثال در آیه ۸۹ سوره مائده، آیه ٤۰ سوره انفال و آیه ۳۳ سوره نور به انحای مختلف مسئله تأمین‌اجتماعی بیان شده

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

است. همچنین در اصل بیست و نهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تأمین اجتماعی بـه عنـوان یک اصل اساسی مطرح شده است:

«برخورداری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، پیـری، ازکارافتـادگی، بی‌سرپرسـتی، درراه ماندگی، حوادث و سوانح، نیاز به خدمات بهداشتی‌درمانی و مراقبت های پزشکی به صورت بیمه و غیره، حقی است همگانی. دولت موظف است طبق قوانین از محل درآمدهای عمومی و درآمـدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایت‌های مالی فوق را برای یک‌یک افراد کشور تأمین کند».

با توجه به آنچه ذکر شد، با شکل‌گیری انقلاب اسلامی، تحقق عدالت یکی از شـئون اساسـی در حکومت اسلامی می‌باشد که باید در راستای تحقق آن قیام همـه‌جانبـه‌ای صـورت پـذیرد. (رحمـانی تیرکلای، ۱٤۰۰: ۱۸۸) شایان ذکر است که در اسلام، عدالت اقتصـادی از دو بعـد تـوازن اجتمـاعی و تکافل اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد. توازن اجتماعی به از بین بردن فقر از جامعه اسـلامی اشـاره دارد و تکافل اجتماعی یا همیاری عمومی به مسئولیت اجتماعی افراد در برخورد با مشکلات موجود در جامعه اشاره می‌کند. امروزه تکافل به‌عنوان یکی از الگوهای پرکاربرد در پوشش ریسک و بیمـه مـورد توجه دانشمندان و سیاستگزاران حوزه مالیه اسلامی و نیز فعالان بازارهای مالی سایر کشورهای جهـان شناخته شده است. فرایند کلی عملیات تکافل این‌گونه است که متکافلین تحت یـک قـرارداد شـرعی، مبلغی را به‌عنوان هبه به صندوق تکافل پرداخت می‌کنند و در مقابل این مبلـغ خـدمات معینـی (ماننـد پرداخت خسارت) را دریافت می‌کنند. منابع صندوق تکافل نیز در طرح‌هایی که ماهیت شـرعی دارنـد سرمایه‌گذاری گردیده و از محل سرمایه‌گذاری عوایدی حاصل می‌شود. شرکت تکافل از ایـن عایـدی مبلغی را به عنوان حق‌الزحمه (که قبلاً بین اعضا و شرکت به توافق رسیده) دریافت می‌کند. اصل کفالت همگانی به‌عنوان یکی از اصول اساسی نظام اقتصادی اسلام بر این الگو حاکم است. براساس این اصل، افراد اجتماع نسبت به یکدیگر مسئولیت متقابل دارند و باید کفالت یکدیگر را بر عهده گیرند. بـر ایـن اساس، در این الگوی پوشش ریسک برخلاف بیمه رایج که فعالیتی سودمحور است، عدالت اقتصـادی به خوبی تحقق می‌یابد. (جمشیدی و طغیانی، ۱۳۹۸: ۲٦). ایران بیش از دو دهه است کـه از بانکـداری اسلامی بهره‌مند است ولی در صنعت بیمه هنوز از مدل متعارف بیمه‌ای در جهان استفاده می‌کند. به نظر می‌رسد بیمه تکافل می‌تواند بعنوان یک بیمه مکمل و نه جایگزین در صنعت بیمه ایران کـارایی داشـته باشد و در رقابت با کشورهای اسلامی و اروپایی تاثیر مثبتی بر توسعه اقتصادی ایران داشته باشد. (پریزاد و شکوری، ۱٤۰۰: ٤۹)

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

از آنجائی‌که هر طرح مالی باید هم از نظر اسلامی بودن و هم از نظر کارآمدی بررسی شود، و با توجه به عدم دستیابی به نقطه مطلوب عدالت و دوری از تبعیض در دوره بعد از انقلاب اسلامی (خورشیدی‌آزاد و همکاران، ۱٤۰۰: ۱۹۹) این مقاله با استفاده از روش دلفی فازی به بررسی معیارهای مؤثر در طراحی مدل تأمین اجتماعی مبتنی بر عدالت اقتصادی و تکافل در ایران می‌پردازد. سازماندهی این مقاله به این صورت است که بعد از مقدمه، ادبیات موضوع مرور خواهد شد. در بخش سوم به روش دلفی فازی پرداخته می‌شود و سپس در بخش چهارم به تحلیل نتایج حاصله می‌پردازد. در نهایت نتیجه‌گیری و پیشنهادات با توجه به نتایج به دست آمده، ارائه خواهد شد.

مروری بر ادبیات موضوع

مطالعات داخلی

حسینی، کجوری و بهرمن (۱۳۹۹) با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی به بررسی جایگاه مردم در الگوی تأمین اجتماعی در رویکرد اسلامی پرداخته و دریافتند که اسلام، تأمین اجتماعی را در سه سطح «توانمندسازی فردی، خانوادگی و منطقه‌ای»، «تکافل اجتماعی» و«تضامن دولتی» دنبال می‌کند. نقش‌آفرینی مردم نسبت به دولت تقدم رتبی دارد. بر این اساس، در شرایطی که مردم قادر به رفع فقر باشند، راهکارهای دولتی و متمرکز توصیه نمی‌شود. رویکرد اسلامی در تأمین اجتماعی ما را به تقویت جایگاه مردم و تکافل اجتماعی در شش لایه خانواده، عشیره، همسایگان، دوستان، امت اسلامی و حکومت اسلامی رهنمون می‌سازد. درصورتی که هریک از این لایه‌ها پاسخگوی نیاز فقرا نبود، در انتها دولت نقش نهایی را بر عهده می‌گیرد.

شاکری، حسینی، خادم علیزاده و مخزن موسوی (۱۳۹۸) به ارائه و سنجش شاخص ترکیبی عدالت اقتصادی با رویکردی اسلامی نیکدر کشورهای OECD پرداخته و دریافتند که توزیع منصفانه منابع، فرصت‌ها و امکانات براساس شایستگی‌ها، توجه به حق منابع و عوامل تولید، توجه به حق نسل‌های آینده، سهم‌بری عوامل تولید براساس استحقاق‌ها و میزان مشارکت، بازتوزیع درآمد و ثروت، و توجه به بهبود وضعیت رفاه جامعه از مهمترین مؤلفه‌های شاخص ترکیبی عدالت اقتصادی با رویکردی اسلامی هستند. همچنین، رابطه مثبت میان شاخص فیزیکی کیفیت زندگی، میزان بهره‌مندی از امکانات رفاهی، میزان بهره‌وری کل عوامل تولید، شاخص رفاه آمارتیاسن، نسبت سهم جبران خدمات کارکنان در حساب‌های ملی به تولید ناخالص داخلی و سنجه نسبت سرمایه‌گذاری در بخش تأسیسات و تجهیزات زیربنایی به برداشت از منابع طبیعی و در مقابل رابطه منفی «شاخص

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

فوستر، گریرو توربک» با روند عدالت اقتصادی برقرار می‌باشد. آنها اعلام کرده‌اند که با توجه به محاسبات انجام گرفته شده، شاخص ترکیبی عدالت اقتصادی با رویکرد اسلامی در ایران ازسال۱۳۷۳ تا ۱۳۹٦، غیراز موارد اندکی روندی صعودی داشته است.

جمشیدی و طغیانی دولت آبادی (۱۳۹۸) با بیان این که عدالت اقتصادی در اسلام بر پایه دو بعد توازن اجتماعی و تکافل اجتماعی است، اذعان داشته‌اند که بیمه یک قرارداد تقسیم ریسک است که به وسیله آن افراد یا سازمان‌ها ریسک خود را به دیگران انتقال می‌دهند و علی‌رغم این که اکثریت فقهای شیعه آن را مشروع دانسته‌اند، اکثر فقهای اهل تسنن به علت وجود ایرادات شرعی و هدف کسب سود، آن را نامشروع اعلام نموده و تکافل را که مبتنی بر اصل کفایت همگانی است، به عنوان جایگزین بیمه رایج معرفی کرده‌اند.

بهرامی عین‌القاضی و اردکانی (۱۳۹٤) با روش تحلیلی و مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای به بررسی اهمیت بحث تکافل اجتماعی بر مبنای آیات قرآن و احادیث، بررسی تطبیقی آن با تعارف غربی، راه‌های تامین مالی جهت برقراری تکافل اجتماعی و در نهایت جستجویی در آثار آن بر رشد اقتصادی آن پرداخته‌اند. آنها بعد از پرداختن به ماهیت‌شناسی تکافل اجتماعی و بررسی بخش به بخش اجزای تکافل که شامل تکافل عام و ضمان اعاله است، و تاریخچه تکافل اجتماعی و مبانی فقهی تکافل اجتماعی از نظر آیات و روایات، منابع تکافل اجتماعی و راهبردهای تامین اجتماعی که دولت‌ها مورد استفاده قرار می‌دهند را شرح داده‌اند و در نهایت آثار تامین و تکافل اجتماعی را بر روی رشد اقتصادی مورد توجه قرار داده‌اند. با کنکاشی در آموزه‌های دینی، فرضیه خود را بر این مبنا قرار داده‌اند که دین همان‌گونه که برای حیات فردی انسان برنامه دارد، در خصوص چگونگی زیست اجتماعی، راه‌های تعاون و همکاری، و همبستگی اجتماعی براساس راه‌های مقبول در نزد عقلا و نیز برخی راهبردهای تأسیسی برای رفع نیازهای مادی و روحی افراد جامعه نیز برنامه دارد.

پناهی و نصیب پرست (۱۳۹٤) با استفاده از داده‌های استان‌های کشور طی دوره ۱۳۹۰-۱۳۸٤ و با بهره‌گیری از روش میانگین‌گیری مدل بیزینی (BMA) اثر عوامل مختلف بر ضریب جینی (به عنوان مهمترین شاخص توزیع درآمد) را بررسی نموده و دریافتند که سپرده‌گذاری قرض‌الحسنه رابطه منفی با ضریب جینی داشته و موجب بهبود توزیع درآمد در ایران شده است. نتایج تحقیق همچنین حاکی از برقراری فرضیه کوزنتس مبنی بر وجود رابطه U معکوس بین توسعه اقتصادی و توزیع درآمد در اقتصاد ایران می‌باشد.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

نادران، آقانظری و حسینی (۱۳۹۱) برای برون‌رفت از مشکلات تأمین اجتماعی معاصر، الگوی تأمین اجتماعی صدر اسلام را مورد مطالعه قرار داده و تبیین نموده‌اند که مهم‌ترین مشخصه سازنده این الگو، مبانی بینشی و ارزشی آن بود که از میان آنها، اعتقاد به پروردگار واحد به عنوان عنصر جهت‌دهنده و انسجام‌بخش همهٔ برنامه‌ها و رفتارها و اعتقاد به روز رستاخیز و تلاش جهت رستگاری اخروی به عنوان عنصر نیروبخش این الگو و نقش این دو در شکل‌دهی الگوی جدیدی از همبستگی اجتماعی، در قالب نهادهایی مانند خانواده، عشیره، اقوام و امت اسلامی مورد تأکید قرار گرفته‌اند. در این الگو نیازهای آحاد اجتماع تحت عناوینی مانند فقرا (مساکین و ایتام)، بدهکاران، درراه‌ماندگان، بردگان، سالمندان از کار افتاده، بیماران و در مواردی چون نیازهای فرهنگی، تهیه مسکن و تشکیل خانواده مورد حمایت جامعه قرار می‌گرفت. اقدامات و ساز و کارهای اجرایی این حمایت‌ها از طریق سه راهبرد اصلی پی‌ریزی اقتصاد سالم و ایجاد زمینه خوداتکایی افراد، بسیج مشارکت‌های مردمی (تکافل عمومی)، و تشریع نهادهای قانونی بیت‌المال به عمل می‌آمد. در نتیجه آنها وضعیت قابل قبولی از محو فقر در بسیاری از مقاطع زمانی و منطقه‌ای به ثبت رسید. مختصات ساختاری قابل تعمیم الگوی تأمین اجتماعی صدر اسلام عبارتند از: جامعه محوری (به جای دولت محوری)، استحقاق‌گرایی (به جای عام گرایی)، منطقه محوری (به جای تمرکز گرایی)، و عدم دوگانگی میان منابع مالیاتی و منابع تأمین اجتماعی. این مطالعه اذعان دارد که الگوی مزبور دارای ویژگی‌های کارکردی برجسته‌ای بود که از میان آنها بر تقدم توانمندسازی و خوداتکایی افراد بر وابستگی به کمک‌ها، فدا نشدن تأمین اجتماعی به پای اهداف رشد اقتصادی، برخورداری تأمین اجتماعی از کارکرد عدالت بین‌نسلی، فراگیری تأمین اجتماعی نسبت به اقلیت‌های مذهبی، توانایی تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها و سبک‌بار بودن و عدم سنگینی نظام تأمین اجتماعی بر دوش دولت تأکید گردید.

ابونوری و خوشکار (۱۳۸۷) با استفاده از ریزداده‌های طرح درآمد–هزینه، ضریب جینی و سهم بیستک‌های درآمدی (هزینه) طی دوره ۱۳۶۳ تا ۱۳۸۳ و با به کارگیری روش معادله‌های همزمان به ظاهر نامرتبط (SURE) به تجزیه و تحلیل عوامل مؤثر بر نابرابری اقتصادی در ایران پرداخته و به این نتیجه رسیدند که نسبت اشتغال و هزینه‌های اجتماعی دولت بر نابرابری اثر کاهشی داشته و در مقابل، اثر تورم و درآمدهای مالیاتی بر نابرابری افزایشی بوده است. آنها همچنین دریافتند که کاهش نابرابری ناشی از افزایش نسبت اشتغال، در اثر کاهش سهم بیستک چهارم و پنجم به نفع افزایش سهم دیگر بیستک‌ها به ویژه بیستک اول بوده است. کاهش نابرابری در اثر هزینه‌های اجتماعی دولت بر حسب

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

خانوار ناشی از کاهش سهم بیستک پنجم به نفع افزایش سهم چهار بیستک اول بوده است. در مقابل، افزایشِ نابرابری ناشی از تورم و درآمدهای مالیاتی بر حسب خانوار، به علت کاهشِ سهم چهار بیستک اول به نفع افزایش سهم بیستک پنجم بوده است.

سلیمی فر و خزاعی (۱۳۸٤) با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و نیز روش همگرایی انگل-گرنجر به بررسی میزان توفیق نظام تأمین اجتماعی کشور در کاهش جمعیت زیر خط فقر در سال‌های ۱۳٦۲ تا ۱۳۸۰ پرداختند. آنها بیان می‌کنند که نظام تأمین اجتماعی ایران شامل بخش‌های بیمه ای و حمایتی است. در بخش بیمه‌ای، مشمولین حمایت‌های بلندمدت تأمین اجتماعی با دریافت مستمری، زندگی بالاتری از خط فقر مطلق داشته‌اند. اما مقدار مستمری‌های دریافتی به قیمت‌های ثابت سال ۱۳٦۹ طی دوره کاهش یافته است. مشمولین صندوق بازنشستگی کشوری نیز وضعیت مشابهی داشته‌اند. در بخش حمایتی، مددجویان عادی تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره)، به رغم افزایش دریافت مستمری به قیمت‌های ثابت از این نهاد، همچنان زیر خط فقر مطلق قرار داشته‌اند. آنها همچنین دریافتند که افزایش هزینه‌های دولت در فصل تأمین اجتماعی و بهزیستی، موجب کاهش معنادار درصد خانوارهای زیر خط فقر مطلق می‌شود.

مطالعات خارجی

اسچراد تیچلر و اسچیلر (۲۰۱۷) در گزارشی تحت عنوان «عدالت اجتماعی در اروپا-گزارش شاخص ۲۰۱۷» شاخص ترکیبی از عدالت اجتماعی ارائه داده‌اند. این شاخص متشکل از شش شاخص پیشگیری از فقر، آموزش عادلانه، دسترسی به بازار کار، انسجام اجتماعی و عدم تبعیض، سلامت و عدالت بین نسلی می‌باشد.

کادر و پودرافک (۲۰۱۵) به محاسبه شاخصی ترکیبی برای عدالت اجتماعی در کشورهای OECD پرداخته‌اند که مبتنی بر پنج شاخص پیشگیری از فقر، دسترسی عادلانه به آموزش، مشارکت در بازار کار، انسجام اجتماعی و برابری و عدالت بین نسلی است.

فوگلسانگ اوسترگارد (۲۰۱۳) با استفاده از داده‌های تابلویی ٤۱ کشور جنوب صحرای آفریقا در دوره ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۰ نشان داده که عوامل مؤثر بر توزیع درآمد عبارت است از: آموزش، مخارج دولت، و درجهٔ دموکراسی. همچنین نتایج مطالعهٔ وی فرضیهٔ شکل U معکوس کوزنتس را رد کرده است.

جانگ و ترن (۲۰۱۲) گسترش پوشش تأمین اجتماعی در کشورهای در حال توسعه را بررسی نموده و دریافتند که گسترش مزایای بازنشستگی برای کارگران بخش غیررسمی، سبب کاهش بهره‌وری

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

با توجه به اثرات سوء در انباشت سرمایه و تخصیص منابع در سراسر بخش‌های رسمی و غیررسمی است و لیکن با وجود این ضررها، گیرندگان حقوق بازنشستگی، رفاه اجتماعی را به عنوان اثرات مثبت گسترش نظام تأمین اجتماعی تجربه می‌کنند.

مرکلر و جیبلر (۲۰۰۹) به سنجش عدالت اجتماعی و حاکمیت پایدار در کشورهای OECD پرداخته و ضمن بیان دو اصل اساسی توزیع برابر کالاهای اولیه و فرصت‌های برابر در توسعه توانایی‌ها، برای عدالت هفت بعد را برشمرده‌اند که عبارتند از: پیشگیری از فقر، آموزش و پروش، کار، جبران عمومی، توزیع درآمد، عدالت بین نسلی و تبعیض.

داموری و پردانا (۲۰۰۳) اثر سیاست مالی بر عدالت اقتصادی در اندونزی را بررسی کرده و نتیجه گرفته‌اند که سیاست مالی انبساطی تأثیر معناداری بر توزیع درآمدها دارد. اما این سیاست نه به نفع خانوارهای شهری است و نه به نفع خانوارهای روستایی.

روین و همکاران (۲۰۰۹) با استفاده از داده‌های تابلویی ۱۶ کشور در طول قرن بیستم به بررسی نابرابری درآمد پرداختند و به این نتیجه رسیدند که اثر رشد و توسعه مالی به نفع ثروتمندان است. آنها همچنین نشان دادند که مخارج دولت اثر متناقضی بر گروه‌های درآمدی دارد. این مطالعه همچنین به این نتیجه رسیده که افزایش مالیات سهم دهک درآمدی بالا را کاهش می‌دهد.

بائر و گالوائو (۲۰۰۸) با بررسی اثر مخارج دولت و مالیات بر نابرابری در برزیل نشان داده‌اند که نظام مالیاتی و مخارج دولت به نفع طبقات ثروتمند است و موجب افزایش نابرابری می‌شود.

روش‌شناسی تحقیق

جمع‌آوری داده‌ها

جامعه‌ی آماری این پژوهش شامل تمامی خبرگان در دو دسته، اعم از خبرگان در حوزه مدیریتی و خبرگان کارشناس آشنا با مبحث ارزیابی و رتبه‌بندی طراحی مدل می‌باشد. خبرگان تحت بررسی این مطالعه بر اساس نمونه‌گیری منتخب انتخاب و دعوت به مشارکت در تحقیق شده‌اند.

معرفی تکنیک دلفی

برای ایجاد یک توافق جمعی، روش‌های متعددی نظیر، جلسات الکترونیک[1]، طوفان مغزی[2]،

[1] Electronic Meetings
[2] Brain Storming

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

گروه اسمی[1] و روش دلفی[2] وجود دارد که در این بین، روش دلفی دارای اهمیت بیشتری نسبت به روش‌های دیگر است. دلیل این اهمیت آن است که در این روش، خبرگان باهم روبه‌رو نمی‌شوند و جلسه‌های حضوری شکل نمی‌گیرد. این روش از نظر تاریخی، در اوایل دهه ۱۹۵۰ میلادی شکل گرفت. طرحی در نیروی هوایی آمریکا به سرپرستی دالکی[3] از سازمان رند[4] برای بررسی نظرهای خبرگان در مورد این‌که "انفجار چند بمب اتمی شوروی در آمریکا موجب چه میزان خسارت در آن کشور می‌شود؟" مشهور به پروژه دلفی ۵ گردید و از آنجا روشی موسوم به روش دلفی برای بررسی قضاوت خبرگان به وجود آمد (ضرغامی، ۱۳۹۱).

هدف از این روش دسترسی به مطمئن‌ترین توافق گروهی خبرگان درباره موضوعی خاص است که با استفاده از پرسش‌نامه و نظرخواهی از خبرگان به دفعات، باتوجه به بازخورد حاصل از آن‌ها صورت می‌پذیرد.

در واقع این روش، بررسی کاملی بر عقاید خبرگان با سه ویژگی و پیش فرض اصلی صورت می‌گیرد که عبارتند از:

۱) پاسخ بی‌طرفانه به سؤال‌ها (پرسش‌نامه‌ها)؛

۲) تکرار دفعات ارسال سؤال‌ها (پرسش‌نامه)؛

۳) دریافت بازخورد از آن‌ها و تجزیه و تحلیل آماری از پاسخ به سؤال‌ها به‌صورت گروهی.

روش دلفی مبتنی بر نظرسنجی سازه[6] است که باعث به‌کارگیری اطلاعات ابتکاری و در دسترس شرکای این روش که عمدتاً افراد خبره می‌باشند، می‌شود. روش دلفی به‌طور وسیعی در خیلی از حوزه‌های مدیریتی نظیر پیش‌بینی، تحلیل سیاست عمومی و برنامه‌ریزی پروژه به‌کار گرفته شده است (طاهری، ۱۳۸۷). در روش دلفی، داده‌های ذهنی افراد خبره با استفاده از تحلیل‌های آماری به داده‌های تقریباً عینی تبدیل می‌شود. این روش منجر به اجماع در تصمیم‌گیری می‌گردد. این روش را می‌توان برای تعدادی از مسائل مرتبط پیش‌بینی و تصمیم‌گیری، مورد استفاده قرار داد (عباس‌نیا، ۱۳۸٤: ۲).

روش دلفی، یک فرآیند قوی مبتنی بر ساختار ارتباط گروهی است، این روش در مواردی که

[1] NGT: Nominal Group Technique
[2] Delphi Method
[3] Dalkey
[4] Rand
[5] Delphi Project
[6] Structural Surveys

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

دانشی ناکامل و نامطمئن در دسترس است، مورد استفاده قرار می‌گیرد و قضاوت، به متخصصان آن امر سپرده می‌شود (فریدو همکاران، ۱۳۸۹: ۳۱۱).

در روش دلفی، پیش‌بینی‌های ارائه شده توسط افراد خبره در قالب اعداد قطعی بیان می‌گردند درحالی‌که استفاده از اعداد قطعی برای پیش‌بینی‌های بلندمدت، آن را از دنیای واقعی دور می‌سازد. از طرفی، افراد خبره از شایستگی‌ها و توانایی‌های ذهنی خود برای پیش‌بینی استفاده می‌نمایند و این نشان می‌دهد که عدم‌قطعیت حاکم بر این شرایط از نوع امکانی است و نه احتمالی. امکانی بودن عدم‌قطعیت سازگاری با مجموعه‌های فازی دارد (قدسی‌پور، ۱۳۸٤).

روش دلفی فازی توسط ایشیکاوا و همکاران[1] بیان شد و برگرفته شده از روش دلفی سنتی[2] و تئوری مجموعه فازی است (طاهری، ۱۳۸۷). سپس، این روش توسط پژوهش‌گرانی نظیر کائوفمان و گوپتا[3] و مورای و همکاران توسعه داده شد (عباس نیا، ۱۳۸٤: ۲). کاربرد این روش به‌منظور تصمیم‌گیری و اجماع بر مسائلی که اهداف و پارامترها به صراحت مشخص نیستند، منجر به نتایج بسیار ارزنده‌ای می‌شود. ویژگی مهم این روش، ارائه چارچوبی انعطاف‌پذیر است که بسیاری از موانع مربوط به عدم‌دقت و صراحت را تحت پوشش قرار می‌دهد (رییسی، ۱۳۷۷).

بسیاری از مشکلات در تصمیم‌گیری‌ها مربوط به اطلاعات ناقص و نادقیق است. هم‌چنین تصمیم‌های گرفته‌شده خبرگان بر اساس صلاحیت فردی آنان و به شدت ذهنی است. بنابراین بهتر است داده‌ها به‌جای اعداد قطعی، با اعداد فازی نمایش داده شوند. روش دلفی فازی، مفهوم فازی و روش دلفی را یکپارچه می‌کند و نیازمند نمونه پیمایش کوچکی برای به‌دست آوردن نتایج عینی و معقول است (زبردست، ۱۳۹۵: ۱۵).

معرفی تکنیک AHP

در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP)، معیارها به صورت دوتایی (زوجی) مقایسه می‌شوند. این روش از پیچیدگی مفهومی تصمیم‌گیری تا حد قابل توجهی می‌کاهد (روستایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۷٤). عناصر هر سطح نسبت به عنصر مربوطه خود در سطح بالاتر به صورت زوجی مقایسه شده و وزن آن‌ها محاسبه می‌شود که این وزن‌ها را وزن نسبی می‌نامیم. سپس با تلفیق وزن‌ها، وزن نهایی هر

[1] Ishikawa, A. Amagasa, M. Shiga, T. Tomizawa, G. Tatsuta, R. and Mieno, H
[2] Ttraditional Delphi
[3] Kaufmann and Gupta

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

گزینه مشخص خواهد شد که آن را وزن مطلق می‌نامیم (یاوای[1]، ۲۰۰۵). این روش برمبنای سه اصل ۱- تجزیه، ۲- قضاوت تطبیقی ۳- ترکیب اولویت‌ها بنا شده‌است (فرید و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۱۵) و منعکس‌کننده رفتار طبیعی و تفکر انسانی است (وانگ[2]، ۲۰۰۵) این روش، وابستگی‌های احتمالی میان عامل‌ها را درنظر نمی‌گیرد و با این فرض که عامل‌ها و معیارها از هم مستقل می‌باشند رویه را پیش می‌برد (صادقی، ۱۳۹۵).

روش تحلیل شبکه (ANP)[3] نیز همانند روش AHP می‌باشد اما در آن معیارها یا زیرمعیارها و یا گزینه‌ها دارای وابستگی یا رابطه هستند. در واقع روش AHP را می‌توان یک حالت خاص از تکنیک شبکه‌ای دانست. اگر مسئله‌ای وجود داشته باشد که در آن معیارها دارای رابطه باهم باشند و یا زیرمعیارها دارای روابط داخلی باشند دیگر این نوع مسئله از طریق روش AHP قابل انجام نیست زیرا دیگر مسئله از حالت سلسله مراتبی خارج می‌شود و یک حالت شبکه‌ای ایجاد می‌کند. در این حالت باید مسئله را از طریق روش ANP حل کرد.

تجزیه و تحلیل نتایج

نتایج تکنیک دلفی فازی

همانطور که قبلاً ذکر شد، هدف این مطالعه، شناسایی شاخص مطلوب برای طراحی مدل تأمین اجتماعی با رویکرد اسلامی در ایران به روش دلفی است. برای این کار مرحله اول بعد از مطالعات اسنادی، انتخاب خبرگان است. ویژگی‌های مورد توجه در انتخاب نمونه خبرگان به این شرح است که باید: با مسأله مورد بحث درگیر باشند، دارای انگیزه کافی برای شرکت در فرایند ANP باشند و احساس کنند اطلاعات حاصل از یک توافق گروهی برای خود آن‌ها نیز ارزشمند است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش در سه مرحله انجام گردیده است که عبارتند از:

- نهایی‌سازی معیارهای مؤثر در طراحی مدل تأمین اجتماعی مبتنی بر عدالت اقتصادی و تکافل اجتماعی با رویکرد اسلامی در ایران
- وزن‌دهی به معیارهای انتخاب‌شده به کمک AHP

[1] Yawaei
[2] Wong
[3] Analytical Network Process

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

- طراحی الگوی مربوط به نقش تأمین اجتماعی و تکافل در عدالت اقتصادی در ایران بـا روش ANP فازی

با استفاده از مطالعه ادبیات موضوع بالغ بر ۱۱۰ معیار مرتبط در طراحی مدل تأمین اجتماعی مبتنی بر عدالت اقتصادی و تکافل اجتماعی با رویکرد اسلامی در ایران شناسایی شده است. سپس با نظرخواهی از خبرگان انتخاب شده، تعدادی از شاخص‌ها حذف گردید که در نهایت ۳۳ شاخص بـه دسـت آمـد کـه عبارتنـــــد از: ضرورت سیاست‌گذاری، سیاست ترکیبی عقلایی و رضایت بخشی و فرآیندی، تغییرات و تصمیم‌گیری‌های درست، نظام‌سازی و نهادینه‌سازی، بهره‌مندی از دانش و تجارب مدل‌های تطبیقی، مدل ترکیبی عقلایی و فزآینده و فرآیندی، برقراری و تقویت ارتباط با مخاطبان، بهره‌مندی از ابزارهای دیجیتال، ارائه تصویر ذهنی مناسب به مخاطبان، سیاست‌گذاری برند و تصویر سازمانی، در نظر گرفتن شرایط عمل هر حوزه، در نظر گرفتن ملاحظات منطقه‌ای، فقدان سیاست‌گذاری واحد، نیاز شناسی، سه‌جانبه گرایی، بوم‌شناسی مخاطبان، انتظارات و توقعات مخاطبان، هویت بخشی سازمانی، دفاع و صیانت از استقلال سازمان، هویت سازمانی قدرتمند، درک و فهم اهداف ارتباطی مؤثر، اهداف سیاست‌گذاری، تعیین اهداف و راهبردها، برنامه ارتباطی، سازمان محوری و حفظ منافع جمعی ذینفعان، دفاع از منافع سازمان، رویکرد سازمان محوری بجای فرد محوری، حفظ منافع جمعی مخاطبان، انعکاس حل مسئله مردم توسط سازمان، ذیمدخلان تصمیم‌گیر و اراده ذیمدخلان، ارتباط مؤثر با نظامات تصمیم‌گیری، شناسائی ذیمدخلان و ارتباط مبتنی بر فناوری اطلاعات، و اقناع ذیمدخلان

جهت اجرای تکنیک دلفی فازی پرسشنامه نظرخواهی از خبرگان طراحی و میان آن‌ها توزیع شد. در این پرسشنامه از خبرگان خواسته شد میزان اهمیت هریـک از معیارهـا را مشـخص نماینـد. درجـه اهمیت در پرسشنامه در طیفی پنج گزینه‌ای منعکس شده اسـت کـه عبارتنـد از: «خیلـی کـم»، «کـم»، «متوسط»، «زیاد»و «خیلی زیاد». امتیازبندی طیف مذکور از ۱ تا ۵ صورت گرفته است.

امتیاز داده شده توسط خبرگان، به اعداد فازی ذوزنقه تبـدیل شـد. علـت اسـتفاده از روش ذوزنقـه، دقیق‌تر بودن آن نسبت به اعداد مثلثی است. در نهایت، داده‌های فازی، فازی‌زدایی شده و به اعـداد قطعـی تبدیل شدند. جدول (۱) اعداد فازی ذوزنقه‌ای و اعداد فازی‌زدایی شده هر یک از طیف‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۱- طیف، امتیاز، عدد فازی و مقدارفازی زدایی شده پرسشنامه

طیف درجه اهمیت	امتیاز	عدد فازی ذوزنقه‌ای متناظر				اعداد فازی زدایی شده
		اول	دوم	سوم	چهارم	قطعی
خیلی‌کم	۱	۰	۰	۱	۳	۱

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

کم	۲	۱	۳	٤	٥	۳/۲٥
متوسط	۳	٤	٥	٦	۷	٥/٥۰
زیاد	٤	٦	۷	۸	۹	۷/٥۰
خیلی‌زیاد	٥	۸	۹	۱۰	۱۰	۹/۲٥

بعد از بررسی مرحله اول نظرخواهی از خبرگان، نتایج جدول(۲) بدست آمده است.

جدول ۲- نتیجه نظرخواهی از خبرگان-مرحله اول

ردیف	معیار	میانگین‌گیری کلی				عدد قطعی
		a1	a2	a3	a4	میانگین کل
۱	ضرورت سیاست‌گذاری	۷/۸۲	۸/۸۲	۹/۸۲	۹/۹۱	۹/۰۹
۲	سیاست ترکیبی عقلایی، رضایت بخشی، فرآیندی	٥/٤٥	٦/٤٥	۷/٤٥	۸/٤٥	٦/۹٥
۳	تغییرات و تصمیم‌گیری های درست	۷/۸۲	۸/۸۲	۹/۸۲	۹/۹۱	۹/۰۹
٤	نظام‌سازی و نهادینه‌سازی	٥/۰۹	٦/۰۹	۷/۰۹	۸	٦/٥۷
٥	بهره‌مندی از دانش و تجارب مدل‌های تطبیقی	٤/۰۹	٥/۱۸	٦/۱۸	۷/۱۸	٥/٦٦
٦	مدل ترکیبی عقلایی، فرآینده و فرآیندی	٦/۹۱	۷/۹۱	۸/۹۱	۹/٤٥	۸/۳۰
۷	برقراری و تقویت ارتباط با مخاطبان	٤/۰۹	٥/۰۹	٦/۰۹	۷/۱۸	٥/٦۱
۸	بهره‌مندی از ابزارهای دیجیتال	٦/۹۱	۷/۹۱	۸/۹۱	۹/٤٥	۸/۳۰
۹	ارائه تصویر ذهنی مناسب به مخاطبان	٦/۳٦	۷/۳٦	۸/۳٦	۹/۱۸	۷/۸۲
۱۰	سیاست‌گذاری برند و تصویر سازمانی	٥/۰۹	٦/۰۹	۷/۰۹	۸	٦/٥۷
۱۱	در نظر گرفتن شرایط عمل هر حوزه	٤/۹۱	٥/۹۱	٦/۹۱	۷/۸۲	٦/۳۹
۱۲	در نظر گرفتن ملاحظات	۳/۸۲	٥	٦	۷	٥/٤٥

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

	منطقه‌ای					
۱۳	فقدان سیاست‌گذاری واحد	۷/۲۷	۸/۲۷	۹/۲۷	۹/٦٤	۸/٦۱
۱٤	نیاز شناسی	٥/۳٦	٦/٤٥	۷/٤٥	۸/٤٥	٦/۹۳
۱٥	سه‌جانبه گرایی	٥/۲۷	٦/۲۷	۷/۲۷	۸/۱۸	٦/۷٥
۱٦	بوم‌شناسی مخاطبان	٥/۰۹	٦/۰۹	۷/۰۹	۸/۰۹	٦/٥۹
۱۷	انتظارات و توقعات مخاطبان	٦/٥٥	۷/٥٥	۸/٥٥	۹/۲۷	۷/۹۸
۱۸	هویت بخشی سازمانی	٤/۳٦	٥/٥٥	٦/٥٥	۷/٥٥	٦
۱۹	دفاع و صیانت از استقلال سازمان	۷/۲۷	۸/۲۷	۹/۲۷	۹/٦٤	۸/٦۱
۲۰	هویت سازمانی قدرتمند	۳/۲۷	٤/٦٤	٥/٦٤	٦/٦٤	٥/۰٥
۲۱	درک و فهم اهداف ارتباطی مؤثر	۳/۸۳	٤/۸۳	٥/۷۳	٦/۸۲	٥/۲٥
۲۲	اهداف سیاست گذاری	٤	٥/۱۸	٦/۱۸	۷/۱۸	٥/٦٤
۲۳	تعیین اهداف و راهبردها	۳/۳٦	٤/٥٥	٥/٥٥	٦/٦٤	٥/۰۲
۲٤	برنامه ارتباطی	٥/۰۹	٦/۰۹	۷/۰۹	۸	٦/٥۷
۲٥	سازمان محوری و حفظ منافع جمعی ذینفعان	٦/٥٥	۷/٥٥	۸/٥٥	۹/۲۷	۷/۹۸
۲٦	دفاع از منافع سازمان تأمین اجتماعی	٤/۰۹	٥/۱۸	٦/۱۸	۷/۱۸	٥/٦٦
۲۷	رویکرد سازمان محوری بجای فرد محوری	٥/۸۳	٦/۸۲	۷/۸۲	۸/٥٥	۷/۲۳
۲۸	حفظ منافع جمعی مخاطبان	٥/۲۷	٦/۲۷	۷/۲۷	۸/۱۸	٦/۷٥
۲۹	انعکاس حل مسئله مردم توسط سازمان	۷/۰۹	۸/۰۹	۹/۰۹	۹/٤٥	۸/٤۳
۳۰	ذیمدخلان تصمیم‌گیر و اراده ذیمدخلان	٥	٦/۰۹	۷/۰۹	۸	٦/٥٥
۳۱	ارتباط مؤثر با نظامات تصمیم‌گیری	٤/٤٥	٥/۸۳	٦/۷۳	۷/٥٥	٦/۱۱
۳۲	شناسائی ذیمدخلان و ارتباط مبتنی بر فناوری	٤/۲۷	٥/٥٥	٦/٥٥	۷/٥٥	٥/۹۸

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

	اطلاعات					
۳۳	اقناع ذیمدخلان	٦/۸۳	۷/۸۳	۸/۸۳	۹/۳٦	۸/۱٤

مرحله دوم پرسشنامه به منظور اتفاق نظر درباره معیارهای ارائه شده توسط پژوهشگر صورت گرفته است. در مرحله دوم تا پنجم توزیع پرسشنامه، پرسشنامه‌ای طراحی شد که در آن اختلاف نظر خبره با میانگین نظر تمامی خبرگان نمایش داده شد و از خبره خواسته شد که نظر قبلی خود را تعدیل یا تأیید کند. سپس اختلاف نظر در دو مرحله مورد محاسبه قرار گرفته شد. این روند تا مرحله پنجم پرسشنامه تکرار شد. در مرحله پنجم نیز اختلاف نظر در دو مرحله‌ی چهارم و پنجم مورد محاسبه قرارگرفت. نتایج نهایی در جدول (۳) منعکس گردیده است.

جدول ۳- محاسبه اختلاف نظر در مراحل چهارم وپنجم توزیع پرسشنامه

ردیف	معیار	اختلاف میانگین	وضعیت
۱	درک و فهم اهداف ارتباطی مؤثر	۰	✓
۲	اهداف سیاست گذاری	۰	✓
۳	تعیین اهداف و راهبردها	۰	✓
٤	ذیمدخلان تصمیم‌گیر و اراده ذیمدخلان	۰	✓
٥	ارتباط مؤثر با نظامات تصمیم‌گیری	۰	✓
٦	شناسائی ذیمدخلان و ارتباط مبتنی بر فناوری اطلاعات	۰	✓

با توجه به جدول (۳) ملاحظه می‌شود که در تمامی شش معیار باقیمانده، اتفاق نظر صورت گرفته است بدین معنی که اختلاف نظری بیش از ۰/۲ وجود ندارد. پس فرآیند دلفی فازی در همین مرحله متوقف می‌شود.

انتخاب معیارهای مؤثر

بعد از تکنیک دلفی فازی، باید حدی تعریف شود که توسط آن معیارها انتخاب شوند. حد قابل قبول برای انتخاب معیارها در جدول (٤) ارائه شده است. اعدادی که در محدوده تعیین شده قرار می‌گیرند تأیید و در اعدادی که خارج از محدوده می‌باشند، رد می‌شود. براین اساس و با توجه به میانگین نهایی معیارها، معیارهای تأیید شده عبارتند از: ضرورت سیاست‌گذاری، سیاست ترکیبی عقلایی و رضایت بخشی و فرآیندی، تغییرات و تصمیم‌گیری های درست، مدل ترکیبی عقلایی‌و فزآینده و فرآیندی، بهره‌مندی از ابزارهای دیجیتال، ارائه تصویر ذهنی مناسب به مخاطبان، فقدان سیاست‌گذاری

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

واحد، انتظارات و توقعات مخاطبان، دفاع و صیانت از استقلال سازمان، سازمان محوری و حفظ منافع جمعی ذینفعان، انعکاس حل مسئله مردم توسط سازمان، و اقناع ذیمدخلان.

جدول ٤- حد قابل قبول برای انتخاب معیارها

امتیاز بیشترین مقدار معیار	امتیاز کمترین مقدار معیار	دامنه امتیازی هر معیار	عامل انتخاب معیار	سهم دامنه	تعیین حد امتیاز قابل قبول
۹/۲۵	۱	۸/۲۵	۰/۹۵	۷/۸۳	۸/۸۳

اعمال تکنیک AHP فازی

جهت اجرای بخش دوم، پرسشنامه‌ای تدوین گشت که در آن معیارهای تأیید شده باهم مقایسه زوجی شدند. برای امتیازدهی به مقایسات زوجی، طیفی از ۱ تا ۹ به پاسخ دهندگان ارائه شد که در آن امتیاز ۱ نشان دهنده اهمیت برابر و امتیاز ۹ نشان دهنده اهمیت نسبتاً شدید معیار اول نسبت به معیار دوم است.

نتایج گردآوری شده ابتدا فازی‌سازی و سپس ماتریس مقادیر **Z** برای معیارها محاسبه شده است. سپس وزن نهایی هر معیار محاسبه و بی‌مقیاس شده‌اند. جدول (۵) اولویت‌بندی معیارها بر اساس این وزن‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۵- وزن نرمال هر معیار

ردیف	معیار	وزن نرمال شده هر معیار
۱	ضرورت سیاست‌گذاری	۰/۱٤
۲	سیاست ترکیبی عقلایی، رضایت بخشی، فرآیندی	۰/۱۰
۳	تغییرات و تصمیم‌گیری های درست	۰/۰۸
٤	مدل ترکیبی عقلایی، فزآینده و فرآیندی	۰/۰۸
٥	بهره‌مندی از ابزارهای دیجیتال	۰/۱۱
٦	ارائه تصویر ذهنی مناسب به مخاطبان	۰/۱۲
۷	فقدان سیاست‌گذاری واحد	۰/۱٥
۸	انتظارات و توقعات مخاطبان	۰/۰٥
۹	دفاع و صیانت از استقلال سازمان	۰/۰۹
۱۰	سازمان محوری و حفظ منافع جمعی ذینفعان	۰/۰۲
۱۱	انعکاس حل مسئله مردم توسط سازمان	۰/۰۲
۱۲	اقناع ذیمدخلان	۰/۰۲

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

اعمال روش ANP فازی

در راستای بررسی مدل تأمین اجتماعی مبتنی بر عدالت اقتصادی و تکافل اجتماعی با رویکرد اسلامی به روش **ANP** فازی پرسشنامه‌دیگری طراحی و بین خبرگان توزیع شد. در این ماتریس مقادیر عملکرد معیارهای کیفی با استفاده از نظر خبرگان و با به‌کارگیری روش طیف ۷ نقطه‌ای از خیلی کم تا خیلی خوب است. میانگین نظرات خبرگان بر اساس ٦ متغیر زیر در جدول (٦) آمده است: **A1**: عدات بین نسلی، **A2**: عدالت تولید، **A3**: عدالت اقتصادی از منظر اسلام، **A4**: رفاه جامعه، **A5**: مصرف عادلانه، **A6**: انواع مالیات

جدول (٦)- میانگین نظرات خبرگان

معیار	نوع متغیر	میانگین نظر خبرگان			اعداد قطعی
		عدد فازی اول	عدد فازی دوم	عدد فازی سوم	
ضرورت سیاست‌گذاری (C1)	A1	۰	۰	۰/۱۹	۱/۲۹
	A2	۰	۰	۰/۱۹	۱/۲۹
	A3	۰	۰	۰/۱۹	۱/۲۹
	A4	۰	۰	۰/۱۹	۱/۲۹
	A5	۰	۰	۰/۱۹	۱/۲۹
	A6	۰	۰	۰/۱۹	۱/۲۹
سیاست ترکیبی عقلایی، رضایت بخشی، فرآیندی (C2)	A1	۰/٤۷	۰/٦٤	۰/۸	٤/۹٤
	A2	۰/۲۹	۰/٤۷	۰/٦٤	۳/۹۳
	A3	۰/٤۷	۰/٦٤	۰/۸	٤/۹٤
	A4	۰/٦۲	۰/۷۷	۰/۹٤	۵/۷۹
	A5	۰/۲۹	۰/٤۷	۰/٦٤	۳/۹۳
	A6	۰/۲۹	۰/٤۷	۰/٦٤	۳/۹۳
تغییرات و تصمیم‌گیری های درست (C3)	A1	۰	۰/۱۷	۰/۳۳	۲/۱۵
	A2	۰/۱۷	۰/۳۳	۰/۵۲	۳/۱٦
	A3	۰	۰/۱۷	۰/۳۳	۲/۱۵
	A4	۰/۱۷	۰/۳۳	۰/۵۲	۳/۱٦
	A5	۰/۳۳	۰/۵۲	۰/٦۸	٤/۱۷
	A6	۰	۰/۱۷	۰/۳۳	۲/۱۵

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مدل ترکیبی عقلایی، فزآینده و فرآیندی (C4)	A1	۰/۷۳	۰/۹	۱	۶/۵۳
	A2	۰/۵۹	۰/۷۴	۰/۹۲	۵/۶۲
	A3	۰/۷۳	۰/۹	۱	۶/۵۳
	A4	۰/۵۹	۰/۷۴	۰/۹۲	۵/۶۲
	A5	۰/۴۲	۰/۵۹	۰/۷۴	۴/۶۱
	A6	۰/۵۸	/۷۳	۰/۹	۵/۵۲
بهره‌مندی از ابزارهای دیجیتال (C5)	A1	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵
	A2	۱۷	۱۷	۱۷	۱۷
	A3	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵
	A4	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰
	A5	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵
	A6	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
ارائه تصویر ذهنی مناسب به مخاطبان (C6)	A1	۰/۷۳	۰/۹	۱	۶/۵۳
	A2	۰/۷۳	۰/۹	۱	۶/۵۳
	A3	۰/۷۳	۰/۹	۱	۶/۵۳
	A4	۰/۷۳	۰/۹	۱	۶/۵۳
	A5	۰/۵۸	۰/۷۳	۰/۹	۵/۵۲
	A6	۰/۷۳	۰/۹	۱	۶/۵۳
فقدان سیاست‌گذاری واحد (C7)	A1	۰/۵۸	۰/۷۳	۰/۹	۵/۵۲
	A2	۰/۵۸	۰/۷۳	۰/۹	۵/۵۲
	A3	۰/۵۸	۰/۷۳	۰/۹	۵/۵۲
	A4	۰/۴۱	۰/۵۹	۰/۷۴	۴/۵۹
	A5	۰/۵۸	۰/۷۳	۰/۹	۵/۵۲
	A6	۰/۵۸	۰/۷۳	۰/۹	۵/۵۲
انتظارات و توقعات مخاطبان (C8)	A1	۰/۶	۰/۷۶	۰/۹۲	۵/۶۹
	A2	۰/۴۴	۰/۶۱	۰/۷۷	۴/۷۷
	A3	۰/۶	۰/۷۶	۰/۹۲	۵/۶۹
	A4	۰/۲۷	۰/۴۶	۰/۶۳	۳/۸۵
	A5	۰/۶	۰/۷۶	۰/۹۲	۵/۶۹
	A6	۰/۴۲	۰/۵۹	۰/۷۴	۴/۶۱

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

دفاع و صیانت از استقلال سازمان (C9)	A1	۰/۲۸	۰/۴۸	۰/۶۳	۳/۹۰
	A2	۰	۰/۲۸	۰/۴۸	۲/۸۹
	A3	۰/۲۸	۰/۴۸	۰/۶۳	۳/۹۰
	A4	۰/۴۸	۰/۶۳	۰/۷۹	۴/۹۰
	A5	۰	۰	۰/۳	۱/۹۵
	A6	۰/۴۸	۰/۶۳	۰/۷۹	۴/۹۰
سازمان محوری و حفظ منافع جمعی ذینفعان (C10)	A1	۰/۵۹	۰/۷۴	۰/۹۲	۵/۶۲
	A2	۰/۵۹	۰/۷۴	۰/۹۲	۵/۶۲
	A3	۰/۷۴	۰/۹۲	۱	۶/۶۲
	A4	۰/۵۹	۰/۷۴	۰/۹۲	۵/۶۲
	A5	۰/۷۴	۰/۹۲	۱	۶/۶۲
	A6	۰/۵۹	۰/۷۴	۰/۹۲	۵/۶۲
انعکاس حل مسئله مردم توسط سازمان (C11)	A1	۰/۲۳	۰/۴۲	۰/۵۹	۳/۶۰
	A2	۰/۴۲	۰/۵۹	۰/۷۴	۴/۶۱
	A3	۰/۴۲	۰/۵۹	۰/۷۴	۴/۶۱
	A4	۰/۲۳	۰/۴۲	۰/۵۹	۳/۶۰
	A5	۰/۲۳	۰/۴۲	۰/۵۹	۳/۶۰
	A6	۰/۲۳	۰/۴۲	۰/۵۹	۳/۶۰
اقناع ذیمدخلان (C12)	A1	۹/۶	۹/۶	۹/۶	۹/۶۰
	A2	۹/۹	۹/۹	۹/۹	۹/۶۰
	A3	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
	A4	۱۲/۱	۱۲/۱	۱۲/۱	۱۲/۱۰
	A5	۹/۸	۹/۸	۹/۸	۹/۸۰
	A6	۱۰/۷	۱۰/۷	۱۰/۷	۱۰/۷۰

بر اساس مذاکراتی که با خبرگان انجام گرفت و محاسبات مربوطه توابع ترجیحی خطی هر متغیر به دست آمد و سپس با توجه به اطلاعات به دست آمده، شاخص ترجیحی تجمعی گزینه‌ها در جدول (۷) ارائه شده است.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

جدول ۷- شاخص ترجیحی تجمعی گزینه‌ها

	A1	A2	A3	A4	A5	A6
A1	*	0.32	0.02	0.30	0.39	0.25
A2	0.14	*	0.14	0.24	0.31	0.15
A3	0.04	0.34	*	0.34	0.41	0.27
A4	0.38	0.26	0.38	*	0.39	0.24
A5	0.21	0.26	0.21	0.43	*	0.28
A6	0.16	0.11	0.16	0.22	0.29	*

جریان خالص رتبه‌بندی محاسبه شده برای **A1** تا **A6** به ترتیب عبارتند از: ۰,۰۷، ۰,۰۶-، ۰,۱۰، ۰,۰۲، ۰,۰۸- و ۰,۰۵-

A3>A1>A4>A6>A2>A5

این بدان معنی است که عدالت اقتصادی از منظر اسلام اولویت اول بوده و بالاترین مطلوبیت را بین شاخص‌های تعریف شده دارد. وزن نرمال هر یک از شاخص‌ها به صورت جدول (۸) به دست آمده است.

جدول ۸- وزن شاخص‌ها

ردیف	معیارها	وزن نرمال شده هر معیار
۱	ضرورت سیاست‌گذاری	۰/۱٤
۲	سیاست ترکیبی عقلایی، رضایت بخشی، فرآیندی	۰/۱۰
۳	تغییرات و تصمیم‌گیری های درست	۰/۰۸
٤	مدل ترکیبی عقلایی، فزآینده و فرآیندی	۰/۰۸
٥	بهره‌مندی از ابزارهای دیجیتال	۰/۱۱
٦	ارائه تصویر ذهنی مناسب به مخاطبان	۰/۱۲
۷	فقدان سیاست‌گذاری واحد	۰/۱٥
۸	انتظارات و توقعات مخاطبان	۰/۰٥
۹	دفاع و صیانت از استقلال سازمان	۰/۰۹
۱۰	سازمان محوری و حفظ منافع جمعی ذینفعان	۰/۰۲

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

۱۱	انعکاس حل مسئله مردم توسط سازمان	۰/۰۲
۱۲	اقناع ذیمدخلان	۰/۰۲

با توجه به نتایج بدست آمده در این پژوهش مطابق با معیارهای ارائه شده در فوق و با در نظر گرفتن این عوامل بر انتخاب نوع متغیر، عدالت اقتصادی از منظر اسلام با اهمیت‌ترین شاخص در طراحی مدل تأمین اجتماعی می‌باشد.

نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت موضوع عدالت در طول تاریخ و جایگاه ویژه آن در اسلام، همواره یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌گذاران به ویژه سیاست‌گذاران حوزه اقتصاد اسلام، تحقق عدالت اقتصادی بوده است. امروزه محققان و سیاست‌گزاران بر تکافل به‌عنوان یکی از الگوهای پرکاربرد در پوشش ریسک و بیمه تمرکز ویژه‌ای کرده‌اند. این مقاله با نمونه‌گیری و جمع‌آوری نظرات خبرگان در دو دسته حوزه مدیریتی و کارشناس آشنا با مباحث ارزیابی با استفاده از پرسشنامه و رتبه‌بندی ۳۳ شاخص مرتبط در طراحی مدل تأمین اجتماعی، و به کارگیری روش دلفی فازی و فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (**AHP**) و روش تحلیل شبکه (**ANP**) به بررسی معیارهای مؤثر در طراحی مدل تأمین اجتماعی مبتنی بر عدالت اقتصادی و تکافل در ایران و ارائه مناسب‌ترین مدل تأمین‌اجتماعی در کشور پرداخته است. با توجه به نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل نظر خبرگان عدالت اقتصادی از منظر اسلام با اهمیت‌ترین شاخص در طراحی مدل تأمین اجتماعی می‌باشد. بر این اساس پیشنهاد کاربردی زیر ارائه می‌گردد:

- اندیشمندان حوزه بیمه به تبیین و پیاده‌سازی الگوی تکافل مبتنی بر عدالت اقتصادی اسلام در بخش بیمه بپردازند.
- سیاست‌گزاران کلان اقتصادی بستری برای هدایت هزینه‌های مذهبی خانوارها در راستای تشکیل بیمه تکافل فراهم آورند.
- در راستای آشنا و ترغیب نمودن افراد جامعه، آموزش‌ها و تبلیغات لازم در رابطه با بیمه تکافل مبتنی بر عدالت اقتصادی–اسلامی انجام گیرد.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

کتابنامه

ابونوری، اسماعیل و خوشکار، آرش (۱۳۸۷). «تجزیه و تحلیل عامل‌های مؤثر بر نابرابری اقتصادی در ایران»، فصلنامه اقتصاد اسلامی، شماره۳۰، تابستان.

بهرامی عین‌القاضی، وحید و اردکانی، وحید، (۱۳۹٤). تکافل اجتماعی در اسلام و آثار آن بر اقتصاد، چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.

پریزاد، رضا و شکوری، زهرا (۱٤۰۰). «آسیب‌شناسی سیاستگذاری نظام بیمه تکافل در صنعت بیمه ایران و تأثیر آن بر توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران»، مجله پژوهش ملل، شماره ۷۳، صص ٦۹-٤۹.

پناهی، حسین و نصیب پرست، سیما (۱۳۹٤). «عوامل موثر بر توزیع درآمد در استان های ایران با تاکید بر قرض الحسنه: رویکرد اقتصادسنجی بیزینی»، نشریه معرفت اقتصاد اسلامی، شماره ۱۲، صص ٤٤-۲۳.

جمشیدی، ندا و طغیانی دولت‌آبادی، مهدی (۱۳۹۸). «برتری تکافل بر بیمه از منظر عدالت اقتصادی»، فصلنامه اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره ۲٦، صص ۵۰-۲۵.

حسینی، مجتبی؛ کجوری، جواد و بهرمن، حمیدرضا (۱۳۹۹). «کیفیت نقش آفرینی مردم در تأمین اجتماعی، بررسی تطبیقی دو مکتب اقتصاد اسلامی و اقتصاد سرمایه داری»، معرفت اقتصاد اسلامی، شماره ۲۲ ، صص ۲۰۸-۱۹۱.

خوب‌پور، محمدجواد و مکرمی‌پور، محمدباقر (۱٤۰۰). «بررسی نقش مؤلفه‌های مردم‌سالاری دینی انقلاب اسلامی در افزایش مشارکت سیاسی (شناسایی حقوق مردم و حاکمیت قانون)»، فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، دوره ۲، شماره ۲، پیاپی ٦، صص ۵۰-۲۹.

خورشیدی‌آزاد، مهدی؛ حضرتی صومعه، زهرا و ودیعه، ساسان (۱٤۰۰). «شناسایی مؤلفه‌های اثرگذار بر عدم تحقق توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، دوره ۲، شماره ۲، پیاپی ٦، صص ۲۰۵-۱۸۷.

رحمانی تیرکلایی، حسین (۱٤۰۰). «زمینه‌های ارتقاء کارکردهای سیاسی انقلاب اسلامی در جامعه»، فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، دوره ۲، شماره ٤، پیاپی ۸ صص ۲۰٤-۱۸۷.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

روستایی، شهریور؛ قنبری، حکیمه؛ کاظمی‌زاد، شمساله و نوریان، رحیمه (۱۳۹۱). «ارائه الگوی بهینه مکان‌یابی پارکینگ‌های محله‌ای با استفاده از روش AHP و GIS: منطقه‌ی٤ و ۹ شهرداری تبریز»، نشریه جغرافیا و توسعه، شماره ۲۳، صص ۱۸٤-۱٦۳.

رییسی، فاطمه و شهیدیان، زهراسادات (۱۳۷۷). کاربرد منطق فازی در مسایل تعویض، مجله نگهداری و تعمیرات؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و صنعت.

زبردست، اسفندیار (۱۳۸۱). «کاربرد تحلیل سلسله مراتبی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای»، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۱، صص ۲۱-۱۳.

سلیمانی، حاجت؛ افشون، مهرداد و کیانی‌نیا، رضا (۱٤۰۰). «بررسی مقایسه‌ای انقلاب اسلامی بر مبنای عدالت و حکومت اموی بر بنیان مشروعیت خشونت و زورمداری»، فصلنامه جامعه-شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، دوره ۲، شماره ۱، پیاپی ۵، صص ۱۵۷-۱۳۵.

سلیمی‌فر، مصطفی و خزاعی، جواد، (۱۳۸٤). «موفقیت نظام تأمین اجتماعی ایران در کاهش فقر»، نامه اقتصادی، جلد ۱، شماره ۲، صص ۷۰-۵۱.

سیدنورانی، سیدمحمدرضا و خاندوزی، سید احسان (۱۳۹۱). «مبنای نظری سنجش عدالت اقتصادی دراسلام»، دو فصل‌نامه جستارهای اقتصادی ایران، سال ۹، شماره ۱۷، صص ۵۸-۳۱.

شاکری، عباس؛ مؤمنی، فرشاد؛ خادم علیزاده، امیر و مخزن موسوی، سیدهادی (۱۳۹۸). «درآمدی بر شاخص ترکیبی عدالت اقتصادی با رویکرد اسلامی»، فصلنامه اقتصاد اسلامی، سال نوزدهم، شماره ۷٤، صص ۳۳-۵.

صادقی، حسن؛ سامانیان، حجت؛ و معینی، فاطمه (۱۳۸۸). «معرفی یک رویکرد یکپارچه فازی جهت رتبه‌بندی و انتخاب پیمانکاران در پروژه‌های EPC»، اولین کنفرانس ملی اجرای پروژه به روش EPC.

ضرغامی، محمدحسین (۱۳۹۱). «فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) چیست؟»، برگرفته شده از- http://measurement.blogfa.com/post 715.aspx بازبینی شده در ۱۳۹۱/۰۷/۳۰.

طاهری، سیدمحمود و ماشینچی، ماشاء الله (۱۳۸۷). مقدمه‌ای بر احتمال و آمار فازی، کرمان: دانشگاه شهید باهنر کرمان، چاپ دوم.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

عباس نیا، رضا؛ افشار، عباس و اشتهاردیان، احسان (۱۳۸٤). «روشی نوین در ارزیابی پیش صلاحیت پیمانکاران»، مجله بین‌المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران، شماره ٤، جلد ٦، صص ۱۰ – ۱.

فرید، داریوش؛ زارع، محمدحسن؛ زارع، حبیب و رجبی پور میبدی، علیرضا (۱۳۸۹). «رتبه بندی شعب بورس اوراق بهادار در ایران با استفاده از تکنیک Topsis/DEA/AHP فازی»، پژوهشنامه اقتصادی، سال دهم، شماره۱، صص ۳۳۱-۳۰۹.

قدسی‌پور، سیدحسین (۱۳۸٤). مباحثی در تصمیم‌گیری چند معیاره (فرایند تحلیل سلسله مراتبی)، تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی امیر کبیر.

کتابی، امیرعلی (۱٤۰۰). «نسبت‌سنجی عدالت اجتماعی با الگوهای توسعه دولت‌های پس از انقلاب اسلامی»، فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، دوره ۲، شماره ٤، پیاپی ۸، صص ۵۲-۲۹.

نادران، الیاس؛ آقانظری، حسن و حسینی، سیدرضا، (۱۳۹۱). «الگوی تأمین اجتماعی صدر اسلام و دلالت‌های آن برای الگوهای نوین»، معرفت اقتصاد اسلامی، سال سوم، شماره دوم، پیاپی ششم، بهار و تابستان، صص ۲۸-۵ .

Damuri, Yose Rizal and Ari A. perdana (2003), "the Impact Fiscal policy on Income Distribution and poverty: A Commutable General Equilibrium Approach for Indonesia", center for strategic and International studies, Jakarta, Indonesia in its series CSLS Economics working paper series, number 68.

Juergen Jung. Chung Tran, The Extension of Social Security Coverage in Developming Countries. Jornal of Develoment Economics 99, 439-458. www.elsevier.com.

Kauder, Bjorn & Niklas Potrafke; Globalization and Social Justice in OECD Countries; Review of World Economics, V151, I2, 2015.

Merrkel, Wolfgane and Heiko Giebler (2009), Measuring Social Justice and Sustainable Governance in the OECD, Theory and Practice of the Walfare State in Europe in 20th century, Publisher: HISTORICKY USTAV. Editor Zlatica Zudova-Leskova, Email Voracek. pp 79-101.

Schraad-Tischler, Daniel, Christof Schiller, Sascha Matthias Heller & Nina Siemer; Social Justice in the EU Index Report 2017; Germany: Social Inclusion Monitor Europe, Bertelsmann Stiftung, 2017.

Wong, C.H, Holt, G.D, Harris, P (2001). "Multi–Criteria Selection or Lowest Price? Investigation of UK Construction Client's Tender Evaluation

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

Preferences"; Engineering, Construction and Architectural Management, 4: 257-271.

Yawei, L, Shouyu, C, Xiangtian, N (2005). "Fuzzy Pattern Recognition Approach to Construction Contractor Selection"; Fuzzy Optimization and Decision Making, 4: 103-118

Archive of SID.ir